

ԱՐՏԱՍՈՒՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ . — ՎԻՆԵՆԱՅԻ

յարգելի Միաթարեանց տաճարները ամբողջ կենսագրական մը նուիրած է (թիւ 6) Պուշկինի ռուս նշանաւոր բանաստեղծին: Բոլոր ռուսացի թերթեր մեծ եռանդով տօնեցին այս բանաստեղծին մահուան հարիւրամայ յորեկեանն, որուն առթիւ «Հանդէս»-ի ռուսահայ աշխատակիցներէն մին Կ. Տիւրեան կը հրապարակէ նոյն կենսագրականը: «Բազմապէս»-ի սինականներն անշուշտ են այս օտար բանաստեղծին վարքին վրայ ծանրանալու, և արդէն աւերորդ տողեր չարած պիտի ըլլայինք եթէ գրէինք նորա վարքը որ նորհիւ ռուսահայ մամուլն Հանքածախօժ է ի վաղուց: Բայց պիտի չմոռնանք հետաքրքրուելու յօգուածագրի հետեւեալ տողերով.

«Ռուսահայ «ինտելիգենցիայի» մէջ վտորթի չեմ կազմեր այնպիսի դպրոցականներ, որոնք գուցէ մի տող հայերէն քանիստեղծութիւն չեմ կարդացած (???) կամ չեմ յիշեր, բայց Պուշկինի բանաստեղծութիւններէն երկար շարք մը կրնամ բերումացի գրուցել»:

Հոս է ցուային, ռուսահայ «ինտելիգենցիայի» մեծամասնութիւնը Հայ վիպասանի կամ բանաստեղծի երկու տողերն չէ կարող կակազել, և բերանացի կը ճամարտակէ Պուշկինի տողերն. այդ «ինտելիգենցիայի» չափն է. և ինչպէս իրենք անձամբ իրենց մայրենի լեզուն կը թաղեն առանց անոր վրայ յարուծեան յոյս ունենալու, թող բերանացի տրվին Պուշկինի տողերն, բայց Հայերենի տոհմային լեզուին ինչո՞ւ անփոյթ ըլլան. որչափ ցաւ կը պատճառէ մեզ երբ կը բնեք որ ռուսահայ պատանեկաց գրիթէ կեծ մասը որ կը յաճախէ Համալսարաններու ամբիւրհէններու և կամ վարժարաններու մէջ, Հայերենի գիտութենէն բոլորովին զուրկ են և նոյն իսկ կ'ուզեն զուրկ մնալ. ռուսահայ թերթերը անշուշտ նկատողութեան կ'առնուն իրենց մօտ եղած ոչ Հայագէտ երիտասարդութեան այսպիսի անմխիթար կացութիւնը: ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ . — Պարսկահայոց վրայ նոր կեանքը կը շարունակէ Հրատարակել հետաքրքրական և օգտակար մանրամասն նկարագրութիւնը. նորա Զրգ. Թուրք մէջ կը կարգադէ հետեւեալն.

«Լատրամէն աւելի հասարակութեան կրթիլը Թատրոնն է, և Պարսկահայերը զրկուած չեն մերկայացումներէ. թէ Թատրիլը, Մայմատ, Ուրմի և թէ ուրիշ տեղեր շարունակ մերկայացումներ կամ... Հասարակութիւնը կը յամայնէ

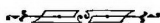
սիրով, և ամէն ամգամ բաւական գումար մը կը գոյամայ, որ առ հասարակ կը յատկացուի դպրոցներուն կամ այլ բարեգործական միակտակներուն»:

Ապրին մեր Պարսկահայերը, որ կ'ըմբռնեն ազգիս արդի կացութիւնը և կը գործեն, կը շարժին և յառաջ կ'ընթանան այն ուղղութեամբ, որով միայն կրնան իրենց գովելի նպատակին հասնիլ:

«Անցեալ ամառ — կը գրէ նոր Կեսմը — Թէհրանի մէջ մերկայացման մը Շահը մերկայ գտնուելով, չափազանց զոհ մնացեր է և մերկայացումէն վերջ քառորդէ մը աւելի դերասաններինը իր մերկայութեամբ ըմբռնելով քաշալներէ է զանմը, յայտնելով իր գոհունակութիւնը, և կարեւոր գումար մը մուկերէ է դպրոցին, խոտամարմով ամգամ մը այցելել»:

Ահաւասիկ Պարսկահայոց գործունէութեան, և ի տէր երբայրական և կրթական օգնութեան նորասթափ արդիւնաւոր փոքրիկ օրինակ մը. ուսկեց ինչո՞ւ չօգտուին օրինակ անելու և հետեւելու մեր ուրիշ Հայ գաղութները՝ որոնք աւելի լուսաւոր մթնոլորտի մէջ կ'ապրին, և որոց աւելի դիւրին է օգնութեան հասնելու ազգիս ողորմութեան կարօտ անհատներուն և վարժարաններուն:

Հ. Ս. Ե.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Դիւանագլխական պատգամաւորութիւն
մը 1870ին մէջ.

ԲՐՈՒՄԻԱ-ԳԱՂԱԿԱՆ պատերազմը, — 30 տարի վերջ, — այլ ևս անցելոյն կը վերաբերի, ու նոր սերնդեան համար պատմութեան էջ մը կը կազմէ: Երկու նախանձ ըմբռնեմ ազգերու մէջ՝ ազգներու յոգեւոր տակաւ խաղաղեալով, և պատերազմին տխուր անցքերու պատշաճորոշիւնը, որ դեռ մինչեւ երկի՝ ժամանակակից ժերերու ախար կը կըսկեցնէր, քիչ քիչ կորսնցնելով իրենց սասկոյնները, գիտունները կը սկսին հիմայ անկողմնաւոր հոգեւոր, գրադիւ գոտա

Հշմարտութեամբ և իրականութեամբ: Վերջի տարիներուս մէջ, ձարտար ու ձեռնհաս գրիչներու արդիւնք, այնքան յիշատակարաններ ու լուսարաններ չեն ելած ի յայտ եկան՝ սոյն պատերազմի մասին, որ կրնանք համարձակիչ ըսելու թէ պատմութեան առջև ա՛յ գաղտնիք մը չէ այն. և պատմագետը կրնայ, իրրե կատարած ու ստուգած անցեալ մը, գրել ու ձառել անոր վրայ, և ոտիչներն ալ կարդալ անոր միջոցակները՝ իրրե վիպասանութեան մը դրոշագներ:

Մենք ալ նախընթաց տարիներուս մէջ, շատ անգամ առիթ ունեցած ենք Քազմա-վկայի հէրոսով՝ սոյն նիւթի վրայ գրուած օտարագիր լրջախոն ու քննական յօդուածները բարգմանութեամբ ծանօթացնել Ազգայնոց: Եւ ներկայիս, հետեւեալ շահագրգիռ յօդուածը կարդալով Tempstի էջերուն մէջ, լենք վարանքի ու լենք դանդաղի վայն ալ ծանօթացնել Ազգիկն որ տակաւ սկսեալ է գգալ իր մէջ քաղաքականութեան զարգացումի պէտքն. և ինչ աւելի նպատաւոր այս տեսակետով, քան խորամուս ըլլալ արդէն իսկ զարգացած ազգերու քայլ առ քայլ յեղաշրջութեան, զգոշմանով կամ շաւ ևս՝ օգտուելով անոնց քաղաքական մոլորուշներէն: Բայց դժբաղդաբար, ըստ հասարակաց աւածիկն, ոչ ոք կ'ոչոք ոչդդռի ոտիչիկն փորձով կամ ծախքով, և ազգ մը կու գայ յաւելոյն ոտիչ ազգի մը, կոխելով գրեթէ միշտ առաջիկին ոչդդռ կամ թիւր քայլերուն վրայ: Ներուշի մեզ այս յոռետեսութիւն:

Ներկայ յօդուածս, ինչպէս յայտնի է խորագրէն, դիւանագիտական պատգամաւորութիւն մ'է, գոր 1870ին Պ. Ռիշլիկե-կեր ըրաւ ի Վիեննա և Լոնտրա, Ժիւլ Ֆալլըր՝ ազգային Պաշտպանութեան արտաքին գործոց նախարարին հրամանով ու հրահանգներով: Պ. Ռ. Լիւտենդաուս, ստիպուելով եղած ըլլալով Ռիշլիկեկերի՝ իր պատգամաւորութեան նկատմամբ ըրած խառն դատա պատմութեանը, բառական տարիներ առաջ գրեթէ որ սոյն յօդուածս, և վերջերս իր բարեկամներուն քախանձանքին գիշանելով, որոշեց հրատարակել զայն. ահա անոր բարգմանութիւնը:

Հ. Գ. ՆԱՏԻԿԱՆ

1870ի հոկտեմբերի վերջի օրերն էին: Հակառակ զոտ յարգանքի մը յաջողութեան, կամ լաւ ևս՝ հակառակ անյաջողութեան որ ունեցաւ Պ. Ռիշլիկի ճամբորդութիւնը՝ Ռուսիոյ, իտալիոյ և Աւստրիոյ վեհապետներուն ըով, Ժիւլ Ֆալլըր, ազգային պաշտպանութեան վարչութեան արտաքին գործոց նախարարը՝ կը համարէր, Վիեննայէ ու Լոնտրայէ հասած լուրերուն համեմատ, որ եւրոպական կարծիքը, հիացած Գաղղիոյ ընդդիմութեան վրայ՝ գերմանական արշաւանքին դէմ, պիտի մղէր տէրութիւնները միջամտելու, իրրե իրաւարար երկու պատերազմող ազգերուն ըով: Ռուսիոյ կողմանէ, Ալեքսանդր Բ. ի բռնած աննեղ լեզուն, և Պիլմարքի առ Ռիշլի ըրած յայտնութիւնները, որոնք համաձայն էին Պետլիինի և Բեթերսպուրիի դիւանագիտական հրահանգներուն հետ, որ և է յոյս չէին առթեր իրրե: Փոլսի Ռիշլի մէջ գերմանաւոր խաղաղական ձախակողմին ցոյցերը, և Պ. Սընարի պատգամաւորութեան անյաջողութիւնը նմանապէս տարակույս չէին թողուր այն բանիւր ընթացքին վրայ, որուն Վիկտոր Էմանուէլ և իր պաշտօնանները ենթարկուած էին՝ իտալացի քաղաքականներուն ամենէն յանդուգն մասին ազդեցութեամբ: Բայց Ժիւլ Ֆալլըր չէր կրնար հաստալ որ 1886ին մեծ հարուածը դեռ ևս զգալի չըլլար Աւստրիոյ, և թէ այն ծառայութիւնները որ մեր երկրին հետ քաղաքական ու առևտրական համաձայնութիւնը կը մատուցանէր Անգղիոյ՝ նոյն իսկ մեր ձախողութեանց նախընթաց օրը, չհարկազրկէին զայն, իր շահուն ի նպաստ արգելումի փորձ մ'ընելու՝ որ Գաղղիոյ հողին պակսելով, Եւրոպայի հաւասարաշուքիւնը չխանդարուի: Այս համազմայն Ժիւլ Ֆալլըր՝ իր պաշտօնարանին կցորդներն մէկը, Պ. Ռիշլիկեկեր, որուն վրայ ամենայն վստահութիւն ունէր, դրկեց առ Պ. աը Պէօսպ և Լորտ Կրէնշիլ:

Պ. Ռիշլիկեկեր ըրած խօսակցութիւնները այս երկու պետական մարդոց և Պ. Կլեմենտինի հետ, որ դիւանագիտական յիշատակներու մեծամասնութիւնը կը կազմեն, որոնք, իրենց ընտանի ճշգրտեմամբ և ամէն

մանրամասնութեամբ վերարտադրելով, աւելի յստակ կը խօսին քան թէ պաշտօնական յիշատակարաններ, և միանգամայն աւելի բացայայտ կ'ընեն աւտորիական և անգղիական պաշտօնէից ու իրենց երկրին քաղաքական տրամադրութիւնը:

Պ. ար Պէօսզ, առաջին ունկնդրութենէն իսկ զոր շնորհաց ժիւլ Ֆալրի պատգամաւորին, ամէն յոյս կտրեց իրմէ: Փոնէ բացայայտեց իրեն այն ամէն պատճառները, որով Աւստրիա—Հունգարիա միջամտութենէ ետ կը քաշուէր. ափսոյ Հոգեբանական ու քաղաքական թանկագին դաս մը եղաւ:

Աւստրիա անտարակոյս կը փափաքէր միջամտելու. 1866ը դեռ չէր մոռցուած, թէ և դուցէ գերմանա—ազատական տարրը սկսեւ իր արդէն, Հասարակաց խնդիրներու և մասնաւոր միջամտութիւն մէջ, այն ճարտար, պատրուակեալ ու յամառ կոխը որ հրապուրեց ու թմրեցուց Աւստրիոյ անձնասիրութիւնը, ու վերջ ի վերջոյ Հաշտեցուց զինքը կատարուած եղելութեան հետ, մինչդեռ կը շարունակուէին յանդուգն բանագնացութիւնները Պրիմարքի և Անտրասսի՝ Հունգարիոյ պաշտօնէին միջև, որոնք զաշնակցութիւնը կնքեցին: 1870ին Աւստրիա դեռ խոնարհած էր, և Ֆրանսուսա—Յովսէփ կայսրը դեռ լիովին չէր կատարած զոհը, Պէօսզ՝ Սաքսոնիոյ թագաւորին նախկին պաշտօնեան, որ ինքն ալ 1866ին պարտեալներէն մէկն էր, կրնար վրէժխնդրութեան մը փափաքիլ: Բայց, խորիմաց քաղաքագէտ, չէր կարող ինքզինքը խաբել, և չկարենալով վերստին Հաստատել Հայպպուրկներու կայսրութեան նախկին առաջնութիւնը, բաւական սրտառիտ ու ողջամիտ էր, որով զգուշացաւ խաղալէ՝ ամբողջը մարդըլին Համար:

Ուրեմն Պէօսզ Աւստրիոյ սոյն գրութենէն քաղեց այն խորհուրդները, կամ լաւագոյն՝ միակ խորհուրդը, զոր երբէք չկարգեցաւ կրկնելէ Քաղդիոյ պատգամաւորին:

Պէօսզ անկեղծաբար կը ցաւէր, կը զրէ Պ. Ռէյլլէնկեր, Քաղդիոյ պարտութեան Համար: Բայց չէր զարմանար անոր վրայ. որովհետեւ ինքը լաւ գիտէր որ Բրուսիա երկար առնէն ի վեր կը պատրաստուէր այդ պատերազմին:

և ինքը չէր զաղքած ազգարարէ, հարկաւ ժամանակին, նոյն առնետեան Քաղդիոյ վարէններուն: Բայց իր «բարի խորհուրդները» ապարդիւն մնացեր էին:

Կը հիւսնար Փարիզի դիմադրութեան և գաւառներու մէջ տիրող մեծ եռանդին վրայ, բայց կը վախնար որ բոլոր այս գերմարդկային հեգերը ի դերեւ ելլան: «Ձեր ընելու ամենէն Լաւագոյն գործն է, կ'ըսէր նա՝ որքան կարելի է շուտով կնքել խաղաղութիւնը», և միշտ օրինակ կը բերէր իր երկրիւր. յիշեցնելով ինչ որ Աւստրիա ըրած էր Սատովայի ձախող պատերազմէն վերջ:

Գիտւարին է բացատրել հոռայն յամառութիւնը և ոգևորումը, որով կը ջանար ապացուցել թէ այսուհետեւ ամէն ճիշդ ընդունայն էր, թէ հարկ էր զինթափի ըլլալ ակնեւեւ Բրուսիաութեան առջև և ընդունել խաղաղութիւնը՝ առանց այլ ևս յառաջ վարելու դիմադրութիւնը: «Որչափ ուշանալայ այնչափ աւելի էր տկարացնէ՞ք ձեր հայրենիքը — առանց հաշտուելու թշնամոյն զայրոյթը՝ որ քանի՞ յառաջացնէ իր գունդերը դէպ ի հայրենիքէն կեդրոնը, այնչափ պիտի խառացնէ իր պաշանջմունքը: Հաւատացէ՛ք Քաղդիոյ անկեղծ բարեկամի մը. անձնատուր եղէ՛ք, խաղաղութիւն ըրէ՛ք»:

... Ես դիտել տաւ իրեն որ պետութիւններն ալ Հասագործու էին սոյն պատերազմին արդիւնքէ մտին, որովհետեւ Քաղդիոյ տկարացումը և Բրուսիոյ չափազանց սեծնալը կը ապականար Եւրոպայի Հաստատուչութեան ու իրենց երկրին քաղաքականութեան... Ուրեմն պետութիւնները, իրենց յատուկ շահուն համար, պէտք էին սթափուիլ, թողուլ իրենց հանդիսաւոր հանգիստ զորը և բարձրացնել ձայններին՝ Բրուսիոյ ծանուցանելու Համար, որ ըսվա՞նքալ Եւրոպա կը խնդրէր տեսնել պատերազմին վերջը՝ խաղաղութեամբ մը զոր Քաղդիա կարենար ընդունել առանց վարանումի: Ինչ զօտւարին կ'երեւի որ Բրուսիա սրճափ ալ յաղթական ըլլայ, սոյնօրինակ միջամտութեան մը կարեւորութիւն չտայ:

Բայց Պ. ար Պէօսզ որմիտ ու գրեթէ դառն ժպտով մը «կը հաւատան առոր, պատառնանք ինչ, սակայն կը խաբուիս: Եւրոպայի մէջ, Բրուսիա բնաւ մէկուն մտիկ չընեն: Միայն ի նկատի կ'առնու նա զինուորներու թիւը, որ Եւրոպա կրնայ զրկել պատերազմի զաշտին վրայ: Սակայն Եւրոպա տրամադրելու գործ չունի»:

Խօսակցութենէն այս կէտին հասնելով, և զիւսանազեալ խօսելով ինծի հետ յայտնի, անկեղծօրէն և ամէն ինչ ըսելով, առանց բան մը պահելու, ես ալ նոյնպիսի անկեղծութեամբ պատասխանեցի :

Գիտե՛լ տա՛ի իրեն որ ես զեռնոր Գերմանիոյ մեծ մասը քաշեր էի. « 400, 000 զօրաց բանակով մը կրնաք Պետերսբուրգ տրել, ըսի իրեն :

— « Գուցէ ստոյգ է այդ, յարեց նա, անկայն, այդ պարագային մէջ, Ռուսիա 300, 000 զինուոր պիտի զրկէր Աստուրիա » :

Իսկ մեր՝ Բրուսիայ հետ վարմունքի մասին, կ'ըսէր թէ վարպետութեամբ չէինք շարժել, ու մեր հակառակորդին ախորժակը կը զրգռէինք :

« Զանգ չափազանց հարուստ կը ցուցնէք. դուք կ'ըսէք Պ. Պրիցմարքին. ստակ, ստակ, սրճափ որ կ'ուղէք, բայց գաւառներ՝ մ'չ : Ծուռ քաղաքագիտութիւն՝ ձեր հակառակորդը չէք ճանչնար. նա պիտի առնու թէ ձեր ստակը և թէ ձեր գաւառները :

» Ընդհակառակն ըսէք իրեն՝ թէ դուք աղքատ էք, թէ պատերազմը ձեր զրամբըրը ապուռեց և թէ դուք կարող չէք պատերազմի փաստուց մեծ հաստուցում մը վճարել :

» Տուէք Ալշարը՝ անխուսափելի հարկ մ'չ այն, ալ չէք կրնար այդ ժգբազդութենէն ազատել : Ե՛հ, մի կրնայ գուշակել ինչ որ ապագան մեզ կը վերապահէ : Կորսուած գաւառ մը անվրէպ չէ կորսուած ընդ միշտ, մինչդեռ ձեր միլիտաները ալ պիտի չվերադարձուին ձեզի » :

Եւ հրը Պ. Ռէյդլինկեր կը պնդէր Աւստրիայ վարչութեան կողմէն միջամտութեան մը հաւանական յաջողութեան վրայ, որուն նեցուկ պիտի ըլլար նաև Աստրիացաց ճաւաղակները, ինչպէս նաև Հունգարական ժողովրդեան, « եռանդուն հիացող Գաղղիոյ վրայ », Պ. աը Պէօսդ անկեղծօրէն ըսաւ իր մեծ խօսքը .

Կարծել թէ Գերմանիայ ղէմ պատերազմ մը ժողովրդական կոչու մը պիտի ըլլար Աստրիոյ մէջ, ասելով մեծ չափազանցութիւն մը ու անվտանգ մը պիտի համարուէր, « և ասկէ յետոյ — յարեց նա ցած ձայնով — պատերազմ մը սկսելու նիւթական միջոցները բացարձակապէս կը պակսին մեզ : Մենք զինուած չենք, և հիմայ զօրքերը շարժուն վիճակի մէջ զնելը շատ ուշ և շատ վտանգաւոր բան պիտի ըլլար » :

Ի Լոնտար ուր գիտեմքերի վերջին օրերը հասաւ Պ. Ռէյդլինկեր, և ուր անմիջապէս

տեսակցեցաւ Լորտ Կրէնվիլ՝ արտաքին գործոց նախարարին հետ, սա Զանաց բնաւ յուսադիր չըլլալու ժիւլ Գալլիի պատգամաւորին : Ի զուր այս վերջինս անգղիացի պաշտօնէին բացատրեց այն պատճառները որով Գաղղիա, հակառակ ամէն ակնկալութեան, զեռ կը յուսար : Լորտ Կրէնվիլ որ խորին ուշադրութեամբ, բայց միանգամայն մեծ զգուշութեամբ մտիկ կ'ընէր անոր, երկար լռութենէ մը վերջ պատասխանեց .

Պ. Թիէր, որ եկաւ զմեզ տեսնելու, ինձ արդէն նոյն պերճախօս լեզուն բանեցուց, զոր զուգ այսօր ինձ լսելի կ'ընէք :

Ինչ որ զուգ ըրիք, ամէնն ալ զարմանալի է և Գաղղիա այնպիսի առաձգութիւն մը (élasticité) ցուցուց, որ բոլոր աշխարհ զարմացաւ : Արդէն ըսի Պ. Թիէրին, և նոյնը յօժաբաւ կը կրկնեմ նաև ձեզ, մեծ անկեղծութեամբ աւելցնելով որ մեր հիացումը անկէ վերջ աւելցաւ ու մեծցաւ : Ուստի փորձեցինք միջամտելու ձեր շահուն ի նպաստ, որչափ որ կ'ացնութիւնը մեզ կը թոյլատրէր, Զեռքերէն եկածն ըրինք այդ ձախող պատերազմը խափանելու համար : Բայց մեզ մտիկ չեն ըներ : Մենք ո՛չ իրաւունք և ո՛չ ալ իշխանութիւն ունինք մեզի չվերաբերող գործի մը մէջ խառնուելու : Շատ կը փափաքինք պատերազմի վախճանը տեսնելու :

Շատ Զանացիք զոնէ զինադադարում մը յաջողցնելու համար, բայց Փարիզի վարչութիւնը մերժեց զայն, որուն միջնորդութեան սերով պիտի ձեռնարկէինք . . .

Հոս պէտք է յիշել որ աղգային Պաշտպանութեան վարչութիւնը չէր կարողացած ընդունի Պրիցմարքի շնորհած զինադադարման միակ եղանակը. զինադադարում առանց պաշարի ու ռազմամթերքի : Դաշնակցութեան զինապալարը մերժեց իր փարիզի հակառակարկը. երեք շաբաթ պաշարով ու ռազմամթերքով : Եւ Լորտ Կրէնվիլ, իբր պարզապէս գործնական մարդ, կ'ըսէր Պ. Ռէյդլինկերին որ ապշած էր .

« Այդ մերժումը անբանաւոր էր : Զինադադար մը շատ մեծ անտեսութիւններ կ'ընծայէր Բրուսիոյ, ու մեծ առաւելութիւններ Գաղղիոյ և վարչութիւնը, որ և է կերպով, կրնար զայն օգտի բերել՝ երկրին օրինական երեսփոխանու-

թիւն մը կազմելու համար ։ Կը զարմանայի այսպիսի լեզու մը լսելով, որ ինչ բարոյական անհրաժեշտութիւններ ։

Ինչպէս կարելի է, ըսի, որ դուք բանաւոր դասիք քանակական գործունէութիւններու մը առանց պաշարի՝ երկու միլիոն բնակիչ ունեցող քաղաքի մը համար, որ զրիթէ երեք ամէն ի վեր պաշարուած է ։

— Ո՛ր, անբանաւոր չէ, անգամ մ'ալ կրկնեց ինչ ։ Բրտաբա շատ պիտի տուժէր քանակական գործունէութիւններու մը միջոց ։

Մնացած երկար խօսակցութեան մէջ, Լորտ Կրէնվիլ ընդհանրապէս ջանաց հաւանքել Գաղղիոյ պատգամաւորը, որ ազգային Պաշտպանութեան վարչութիւնը մտադիր պէտք էր ըլլալ օրինաւոր ծանցեցնել ինքզինքը, ամէն հնարաւորութեամբ իրեն հետ միացնելով ազգային նուիրակութիւն մը ։ Իբրեւ ճշմարիտ Անգղիացի, Գաղղիոյ կացութեան մէջ՝ իրեն համար ամենայն զարմանալին այս էր որ, եթէ իրօք կար իշխանութիւն մը, սակայն չկար որ եւ օրինաւոր հեղինակութիւն մը, խօսարանական երեսփոխանութիւն մը ։ Եւ ինքը կը ճարտարամտէր, օրէնսդիր ժողով մը չըլլալուն պատճառաւ, անոր փոխանակող բան մը հնարել ։ Եւ կը հարցնէր ինչ ինչու Պաշտպանութեան վարչութիւնը ժողովը մը չէր կազմեր գաւառներու ընդհանուր խորհուրդներով (Conseils généraux) ։ Յետոյ իր կարծիքը յայտնելով բնաւ թէ ընտրութիւնները առանց զինազագարի ալ կրնային ըլլալ, եւ թէ, հարկ եղած առեւ, կարեւորութիւն չկար՝ թշնամիէն զրաւուած Գաղղիոյ մասերուն խորհուրդ հարցնելու ։ Օրինական ժողով մը հաստատելու համար, բաւական էր դեռ ազատ մնացած գաւառներու քուէները . . .

Իսկ բուն խնդրին գալով, իր կարծիքն ալ Պ. առ Պէօսպի կարծեաց հետ նոյն էր. առանց յամառելու խաղաղութիւն ընել, աւելի ցաւալի զոհողութեանց չենթարկուելու համար ։

Քանի մ'օր վերջ, Գաղղիոյ պատգամաւորը Հաւորտն դնելին մէջ Պ. Կլետալընէ հիւրասիրուած էր ։ Անգղիոյ առաջին նախարարը մի եւ նոյն լեզուն բանեցուց, եւ

ինքն ալ Արտաքին գործոց նախարարին մերժումներն երկրորդեց՝ թէ եւ աւելի մեծ պերճախօսութեամբ ։

Լա Ֆրոնզէնի առականութուն մէջ կը գտնուին ամէն հնարաւոր դէպքեր եւ մարդկային գործոց ամէն պարագաները ։ Պ. Ռէյլլինկեր, Կլետալընի նահապետական առանձնարարն թողուցած առեւ, ստիպուեցաւ յիշել պատուելիին ու խղճուող աշակերտին առակը ։

ԼԻՆՏԵՆԼԱՌՊ

ԲՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

1900Ե ԴԻՏԱԿԸ

ՄԱՅՍ մեծիկ դիտակին խողովակը 60 մեզր երկայն է, ծակին լայնութիւնը 1,50 մեզր է. եւ իրեն ոսպնաձեւ ապակին 1,25 տրամագիծ ունի. ամբողջութեան ծանրութիւնը 20,000 հազարազրամէ աւելի է ։ Բնականաբար այսպիսի երկայնութիւն եւ ծանրութիւն ունեցող դիտակ մը, սովորական դիտակաց նման մեքենականութեամբ վեր կամ վար իջեցնել՝ ալ կամ ձախ դարցնելը, անկարելի բան մ'է. որովհետեւ 60 մեզր մետաղային խողովակը կրնայ ծոխ եւ փաստել ։ Ուստի այս գծաւորութեան յաղթելու համար, դիտակը հորիզոնական դիրքով այլեւայլ մոյթներու վրայ յեցած անշարժ կը կենայ ։ Երկինքը դիտելու համար կը նայի խողոր հայելոյ մը մէջ, որ շարժական է նման աշխարհացոյց գունդերու ։ Այս հայելին կարող է արեւելքէ արեւմուտք ընթացող որ եւ իցէ աստեղ ճառագայթները դիտակին հաղորդել ։ Թէպէտեւ ոսպնաձեւը 1 մեզր եւ 25 հարիւրորդամեզր է, բայց երկնադէտ հայելոյ ապակին 2 մեզր տրամագիծ ունի, 0,27 հաստութիւն եւ 3600 հազարազրամ ծանրութիւն. այսպիսի ընդարձակ մակերեսով ռննեցող հայելոյ մը շինուիլը՝ բանի մը ամբոս առաջ՝ անկարելի կը համարուէր. բայց Պ. Կոթիէ՝ համբաւաւոր ա-